

Verdens største marine naturprojekt på Gyldensteen

Med en helt usædvanlig åbenhjertighed beskrev Carl-Johan Bernstorff i 1958, hvilken skuffelse Gyldensteens store inddæmning fra 1871 havde været op gennem tiden.

I tidsskriftet »Dansk Hjemstavn« gav han en historisk beretning om sin oldefars indsats og det svigtende

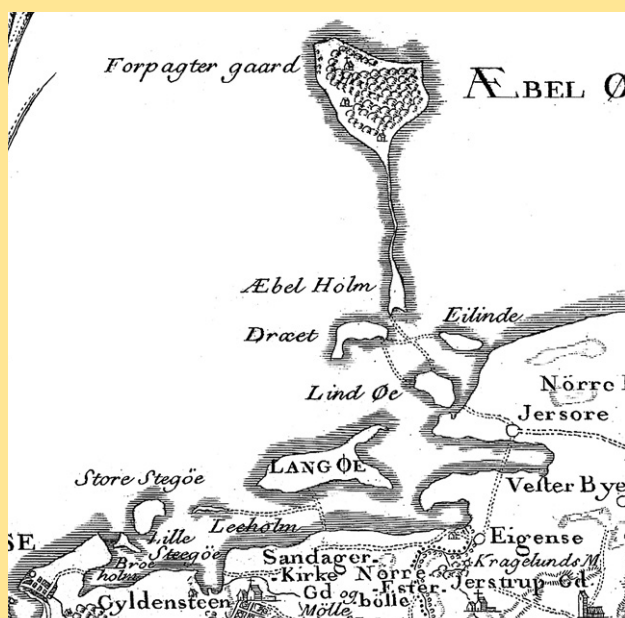
udbytte, som de 583 hektar nyt land havde givet gennem fire generationer. Arealet havde ligget med græs siden 1872, og udbyttet »kan vel i gennemsnit sættes til mellem 1/3 og 1/5 værdi af permanent græsning på middelgod jord«, skrev Bernstorff.

Uanset hvad man havde forsøgt

sig med af afgrøder – lucerne, sort havre, sennep, bederoer – havde det »alt sammen [været] med meget ringe resultat«. Selv havde han prøvet med studeopdræt på dette inddæmmede areal, men »heller ikke dette svarede til forventningerne«.

Oveni det ringe udbytte havde ind-

Gyldensteens Inddæmmede Strand

Inddæmning fra 1871 af 607 hektar havbund, umiddelbart øst for Børgense.

Dæmningsbrud 1945 og 1954, men retableret og forstærket med betydelige statstilskud.

Hele inddæmningen afvandet, dybdepløjet og drænet i 1959-1962 med milliontilskud efter landvindingsloven og grundforbedringsloven. Østligste del af Orestrand afvandet og drænet 1964-65.

616 hektar opkøbt og udlagt som verdens første marine naturgenopretning af Aage V. Jensen Naturfond i 2011. Havet blev atter lukket ind i foråret 2014.

Aage V. Jensen Naturfond har ejet Æbelø siden 1995, og man har gjort en stor indsats for at genskabe den oprindelige biodiversitet på øen, der især er kendt som det sidste levested for kæmpebillen eghjort i Danmark.

Området udgør en del af Natura 2000-område nr. 108.

Kortene er fra 1780, 1907 og 1996.

Nordfyns Kommune.

Koordinater: 6159326, 572891.

Tyskeren Johan Hartvig Ernst Bernstorff-Gyldensteen (1815-1898) styrede godset i mere end 60 år, og det var på hans initiativ, at Gyldensteens Inddæmmede Strand kom til verden. Projektet kostede betydelige summer men var en skuffelse, da jorden ikke egnede sig til agerbrug. Foto: Danske Herregaarde 1920.

dæmningen også været ramt to gange af alvorlige dæmningsbrud, i 1945 og igen i 1954. Ved det første brud var hele inddæmningen blevet oversvømmet med saltvand, mens det i 1954 lykkedes at begrænse oversvømmelsen til den vestlige del.

»Det er naturligt, at man lige fra barnsben har spekuleret på at få disse store arealer udnyttet på en mere produktiv måde«, afrundede den 41-årige grev Bernstorff sin historiske beretning.

Derefter beskrev han »det nye afvandingsprojekt«, som han selv havde bedt Hedeselskabet udarbejde, men hvad Bernstorff ikke nævnte, var det tocifrede millionbeløb i nutidsværdi, som han havde fået stillet i udsigt som tilskud fra staten. Uden de penge ville det aldrig kunne blive rentabelt at intensivere dyrkningen af det inddæmmede. Dertil var jordboniteten alt for ringe.

Projektet blev gennemført, men værdien var alligevel ikke større, end at næste generation på Gyldensteen Gods valgte at sælge hele det inddæmmede land til naturgenopretning. I foråret 2014 blev der slået hul på dæmningerne, og det salte havvand strømmede atter ind over markerne, men denne gang i en planlagt og

Gården Gyldensteen blev navngivet i 1719 af den daværende ejer en fransk greve. Omtalt første gang i 1409 under navnet Enggård. Siden 1827 i den oprindeligt tyske Bernstorff-slægts besiddelse. På det senmiddelalderlige voldsted ligger den firefløjede hovedbygning, hvor hovedfløjen mod syd er opført i 1640. De lave vinkelbygninger mod nordvest og nordøst er fra 1700-tallet, mens forbindelsesbygningerne mellem disse og hovedfløjen er fra omkring 1800.

gennemkontrolleret oversvømmelse til gavn for planter, fisk, dyr og fugle – og naturglade mennesker.

Projektet vakte stor international opmærksomhed som det største genopretningsprojekt nogensinde for den marine flora og fauna.

Den store inddæmning

Allerede i 1840'erne lå der en plan om inddæmning af 275 hektar af stranden mellem Gyldensteen, Lindholm og Langø, men Treårskrigen 1848-50 (1. Slesvigske Krig) kom på tværs. Det var både en borgerkrig og en krig mellem Danmark og Det Tyske Forbund, og grev Johan Hartwig Ernst Bernstorff-Gyldensteen blev beskyldt

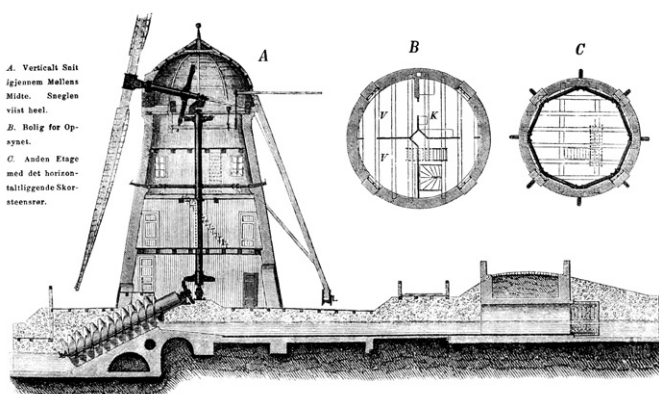
for at gå fjendens ærinde, da han var tysk statsborger.

Udover Gyldensteen ejede familien også godser både i Lauenburg og Mecklenburg, og i 1849 flyttede J.H.E. Bernstorff-Gyldensteen hele familien til sit gods i Lauenburg øst for Hamborg, hvor han blev arvelig overjægmester og preussisk kammerherre. Familien erhvervede først dansk statsborgerskab i 1919.

Efter nederlaget i 2. Slesvigske Krig i 1864 kom der atter gang i landvindingsprojektet på Gyldensteen, men nu blev resultatet en større og mere ambitiøs plan, hvor dæmningen skulle strække sig helt over til Jersore.

Koncessionen modtog godsejeren i august 1869, og som ledende ingeniør

Princippet i pumpeøllen fra Stegø er omhyggeligt illustreret af ingeniør Carstensen på denne arbejdstegning fra 1872.

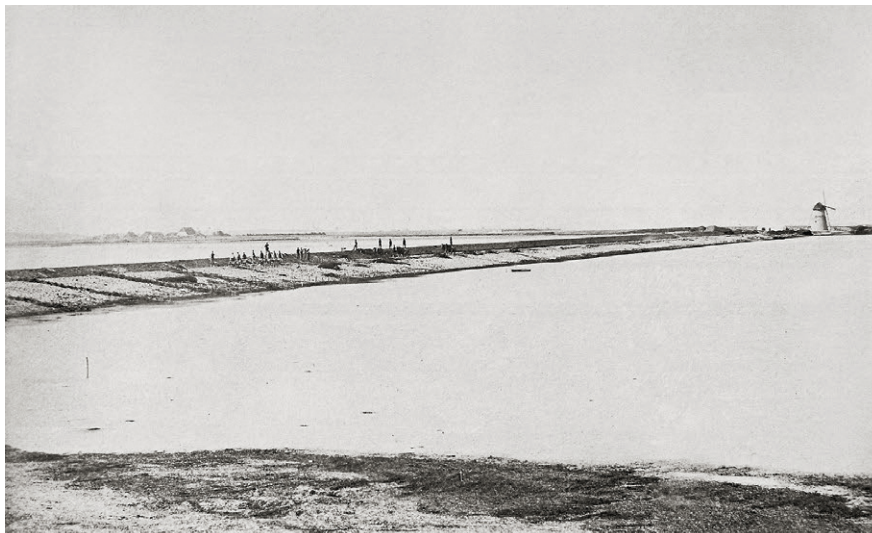

Tømrermester og entreprenør J.V. Unmack (1829-1903) fra København var en af datidens meget aktive landvindingsentreprenører. Han deltog bl.a. i tørlægningen af Tastum Sø ved Skive i 1869-72 og Kolindsund i 1874. Alle-rede fra 1868 havde han været med i det store Saltbækvig-projekt for 2700 hektar, hvor han investerede en betydelig formue, samtidig med at han tilbød at fuldføre tørlægningen inden december 1875. Det lykkedes ikke, og i 1877 måtte Unmack erklære sig konkurs. Foto: privateje.

på landvindingsprojektet ansatte man digeinspektør Richard P. Carstensen (1822-1901), lillebror til Tivolis grund-lægger, Georg Carstensen. Carsten-sen-familien stammede fra Pellworm i den slesvigske marsk, hvor Richard havde erhvervet sine landvindings-kundskaber.

I 1870'erne projekterede Carsten-sen hele tre inddæmninger på Nord-fyn (Gyldensteen, Fjordmarken og Egebjerggård) samt Saltbæk Vig i Vestsjælland. Alle steder findes hans karakteristiske pumpemøller endnu, selvom de er ombyggede eller for-faldne. Han blev også medlem af Kystsikringskommissionen i 1874 og var således en ledende skikkelse i den danske landvindingsepoke.

Carstensen afleverede sin hånd-skrevne »Overslags-Beregning« for Gyldensteen-inddæmningen 19. juni 1869. Den omfattede landvinding af ca. 620 hektar til en samlet pris på 184.500 rigsdaler (23 mio. kr. i 2014-værdi). Hver ny hektar ville altså koste 37.096 kr. i nutidsværdi. Med i prisen var – udover dæmninger, kana-ler, sluser og to pumpemøller – også

Dæmningen mellem Jersore og Langø stod færdig i efteråret 1871. Langø Mølle ses yderst til højre. Inde bag denne dæmning udviklede strandene sig til »Reservatet« ved Ore Strand. Foto: Bogense Lokalhistoriske Arkiv.

den endelige harvning, pløjning og første »besåning«.

De to kostbare vindmøller skulle leveres af Chr. P. Schmidt i Ærøskø-bing. Prisen for Store Stegø-møllen med to centrifugalpumper var an-slået til 9938,60 rigsdaler (1,24 mio. kr. i 2013-værdi). Langø-møllen skulle være en smule mindre, så den ville kunne fås for 9000 rigsdaler (1,12 mio. kr. i 2013-værdi).

Først to år senere gik selve arbejdet med den hidtil største inddæmning

på Nordfyn i gang. I det tidlige forår 1871 begyndte man at bygge de 2273 meter dæmning, fordelt på fem eta-per mellem Lille Stegø, Store Stegø, Lindholm og Langø over Fåreholm til Jersore-pynten. 400 jordarbejdere var travlt beskæftiget med dæmningerne, og fra København ankom tømrer og entreprenør J.V. Unmack (1829-1903) for at bygge de tre sluser ved Krage-lund Møllebæk, Ålebækken og Bo-gense østlige inddæmning samt de to vindmøller. Unmack deltog i en række

Helt op til 400 mand deltog på samme tid i byggeriet af de fem dæmninger i 1871. Folkene kom langvejs fra, nogle helt fra Sverige. Bogense by nød godt af den øgede omsætning, ikke mindst i nattelivet. Foto: Bogense Lokalhistoriske Arkiv.

Sådan tog den inddæmmede strand sig ud i 1950. Udsigten med de flyvende vi-ber er malet fra Bogense-vejen ud over grøblerenderne mod Stegø Mølle. Kunstneren var Karl Åge Tinggård, der senere leverede illustrationerne til den meget populære håndbog »Fugle i farver«. Den udkom første gang i 1952. Siden da er bogen solgt i mere end en halv million eksemplarer. Billede: Udlånt af Ole Runge.

af datidens største landvindingsprojekter, bl.a. Kolindsund, Saltbæk Vig og Tastum Sø ved Skive, men ikke alle steder med lige heldig hånd.

Midtvejs i projektet fik man en forsmag på, hvad vejret kunne byde på af problemer. En voldsom sommerstorm drog 26. juni hærgende hen over landet, og med orkanstyrke skabte den et højvande i Kattegat, der anrettede store skader på havnen i Bogense og på dæmningsarbejdet. Bogense Avis bragte denne reportage:

»På den dæmning, der var opkastet imellem Langø og Jersore, skete der i går eftermiddags et stort brud; vandet trængte i betydelig mængde ind over det til inddæmning bestemte areal og anrettede ikke så liden skade på flere halvverdige arbejder. En jagt (skibstype, forf.), der lå til ankers tæt udenfor, hvor gennembruddet fandt sted, blev afvandet, der naturligvis trængte med voldsom kraft hen mod åbningen, ført gennem denne indenfor dæmningen; fartøjet er dog i dag kommet ud igen, og det har ikke lidt nogen skade.«

Derimod klarede dæmningerne den store stormflod i november 1872 uden større skader, men det har sikkert haft betydning, at kysten lå i læ for den voldsomme østenstorm.

Elendige regnskabstal

Allerede i efteråret stod anlægget færdigt, og i løbet af et halvt års tid var det inddæmmede land pumpet så tørt, at det kunne tilsås med naturgræsser.

Derefter fik arealet lov at ligge hen som græsningsjord for fritgående kvæg.

Da vindmøllerne imidlertid pumpe, som vinden blæste, betød det, at fugtighedsforholdene varierede stærkt på de sandede enge, og landøkonomisk udviklede det nye land sig til en elendig forretning. Til glæde for den jagtglade del af familien på Gyldensteen opstod der dog et formidabelt fugleliv.

Græsningen var bortforpagtet på hele det inddæmmede, mens den blev udlejet på dæmningerne. Desuden blev der skåret og solgt tagrør

som tækkerør. Udgifterne gik først og fremmest til »kystbeskyttelsesarbejder«, til vedligeholdelse af møllerne, løn til møllepasserne samt oprensning af kanaler og grøfter.

I august 1893 udfærdigede gods-kontoret en »Opgjørelse over indtægter og udgifter ved grevskabet Gyldensteens Inddæmmede i 10 år nemlig årene 1883 til 1892 begge incl.« Resultatet var særdeles ringe. Indtægterne i de ti år udgjorde 63.529,62 kr., mens udgifterne løb op i 34.946,49 kr., så overskuddet blev kun på 28.583,13 kr. (1,87 mio. kr. i 2014-værdi).

Årligt havde der altså i gennemsnit været en fortjeneste på 2.858,31 kr. (186.933 kr. i 2014-værdi) på de 607 hektar nyt land. Forrentningen af den oprindelige investering på 23 mio. kr. gav altså 0,8 procent i gennemsnit.

Nogen stor hjælp har det næppe været, at godset havde fået koncessionen i 1869 med 20 års skattefrihed for det nyindvundne land. Det ringe resultat har dog haft til følge, at skatteansættelsen i 1889 må have været meget beskedent.

Det økonomiske udbytte forringedes yderligere gennem de følgende 80 år. På målebordsbladet fra 1918 vises halvdelen af det inddæmmede areal som eng, mens hele arealet synes forsumpet 25 år senere. På kortbla-

Mellem Stegø og Lindholm brød havet gennem dæmningen 4. januar 1954. Tangpest havde udryddet de bølgedæmpende undersøiske skove af bændeltang i havet i årene forinden, og den manglende kystbeskyttelse var en medvirkende årsag til katastrofen. Foto: Bogense Lokalhistoriske Arkiv.

Umiddelbart synede godsejer Carl-Johan Bernstorff (1917-1999) ikke af alverden, men i jægerkredse regnedes han for en af alle tiders tre største skytter. Foto: Hedeselskabet 1968.

det fra 1943 er alt angivet som eng. Den mest nærliggende forklaring på denne forsumpning er sætninger i jorden, som har medført en sænkning på 20-30 centimeter, så afvandingsdybden blev forringet. En utilstrækkelig vedligeholdelse af afvandingsanlægget, navnlig hvad angår oprensning af grøblerender og grøfter, kan have accelereret forsumpningen. Incitamenterne til at vedligeholde endsige forbedre afvandingen har ikke været store, så længe godset selv skulle betale.

Hul i dæmningen

En afgørende begivenhed indtraf med stormfloden 9. november 1945.

Først på dagen slog de stormpiskede bølger hul på dæmningen, der beskyttede de 112 hektar under Bogen-Østre Digelag, hvorefter det salte havvand fossede ind ved Østerø. Hele området mellem byen og Ålebækken, der fungerede som vestre landkanal for Gyldensten Inddæmmede Strand, blev hurtigt oversvømmet.

Senere samme dag brød dæmningen mellem Store Stegø og Lindholm sammen over en strækning på 200 meter, så havet nu også strømmede direkte ind i hele den store inddæmning.

Bogense Avis beskrev stormflodens hærgen næste dag:

»Overalt ved kysten møder der én et sørgeligt syn. Tusinder af tønder land engstrækninger er sat under vand efter de store dæmningsbrud. Værst ser det ud nordøst for byen, hvor de udstrakte Gyldensteens Enge i dag ligner et frådende hav. Alene her er godt 1100 tdr. land [606 hektar] sat under vand.«

Det tog flere måneder at få saltvandet pumpet ud, så både marker og enge tog skade sammen med et større skovareal, der gik fuldstændigt til grunde. Jorden var så gennemtrukken med salt, at der gik seks år, før markerne atter kunne benyttes.

Man stod dog ikke alene med regningen for ødelæggelserne. Stormflodsudvalget bevilgede 50 procent statsstøtte til genopbygning af dæm-

Hedeselskabet måtte mobilisere hele arsenalet af tunge maskiner for at få den sandede engjord blandet op med de dybereliggende lag af frugtbar lerjord. Boulund-ploven, der bearbejdede engjorden i en meters bredde og en meters dybde, blev anvendt til det meste i 1961, men med et mindre heldigt resultat end den nyhvervede Hollænderplov, der også arbejdede i en meters dybde, men kun med 60 centimeters bredde i furen. Hvor Boulund-ploven efterlod sandstriber i klægjorden, der pløjede Hollænderploven helt jævnt. Fotos: Hedeselskabet.

Millionstøtten fra staten var givet efter en lovgivning til bekæmpelse af arbejdsløshed, men da der var fuld beskæftigelse ved indgangen til 1960'erne, fik Gyldensteen Gods dispensation til at erstatte mænd med maskiner. Fotos: Hedeselskabet (øverst), Bogense Lokalhistoriske Arkiv (nederst).

ningerne allerede i 1946, men udbedringen af skaderne løb op i 200.000 kr. (4,2 mio. kr. i 2013-værdi), så der var tale om en betydelig udgift.

På godset havde man fået sig noget af en forskrækkelse. Efter så mange år i tryghed bag dæmningerne havde der pludselig rejst sig en trussel fra havet. Godsejer Erik Bernstorff rekvirerede derfor et forslag fra Hedeselskabet til modernisering af pumpeanlæggene. De var stadig baseret på de to hollandske vindmøller, men det burde der gøres noget ved. Desuden burde digerne langs landkanalen sættes i stand, og afvandingskanalerne renses op. Hedeselskabet nåede frem til en samlet pris på 650.000 kr. (13,6 mio. kr. i 2013-værdi) for et nyt afvandingsanlæg.

Den entreprise turde godset ikke binde an med. Man nøjedes med at søge om et grundforbedrings-tilskud på 50 procent af 40.000 kr. (837.000 kr. i 2013-værdi) til en delvis oprensning af afvandingskanalerne. Resten måtte komme senere.

Lige øst for Lango fik 92 hektar af de gamle strandenge lov til at ligge hen som natur trods dybdepløjning og kultivering i 1960'erne. Det er dette område, der kaldes for »Reservatet«, og man kan stadig se spor af de gamle grøblerender og kanaler. I de seneste årtier har tilgroning og anlæg af levende hegn haft en stærkt negativ virkning på de rastende fugleflokke. Især de sidste rester af tidligere tiders meget store flokke af blisgæs har opholdt sig her.

Atter hjælp fra staten

Allerede ni år senere gik det atter galt.

Under en storm 4. januar 1954 forårsagede havet et endnu større dæmningsbrud mellem Stegø og Lindholm, og hele inddæmningen blev atter sat under vand. Både militær og hjemmeforsvar måtte udkommanderes, indtil skaderne var nødtørftigt udbedret. Man frygtede, at der atter ville gå 3-4 år, før jorden igen kunne komme under kultur.

Også denne gang var der dog økonomisk hjælp at hente, ikke mindst takket være Hedeselskabet. Godsejer Erik Bernstorff-Gyldensteen havde straks bestilt et projektoverslag for udbedring af dæmningerne, og det forelå 24. maj og med Hedeselskabets vejledning i at skaffe tilskud.

Dagen efter meldte Statens Landvindingsudvalg sin ankomst. Man var bestilt til en besigtigelse, og man tilkendegav en positiv vilje til at hjælpe. Derefter gik det stærkt. Bernstorff-Gyldensteen indsendte 2. juni sin ansøgning om økonomisk støtte til den overslagspris på 450.000 kr. (6,9 mio. kr. i 2013-værdi), som Hedeselskabet havde regnet sig frem til.

Ansøgningen blev ekspresbehandlet, fordi alle frygtede, hvad en ny

te statsstøtte. Resten kunne lånes på favorable vilkår.

To år senere var dæmningen totalrenoveret, og prisen var endda blevet en smule lavere. Regnskabet udviste en saldo på 409.798,50 kr. (5,6 mio. kr. i 2013-værdi).

Kæmpeploven rykker ind

I 1954 havde sønnen Carl-Johan Bernstorff overtaget ledelsen af godset fra sin 71-årige fader, og Carl-Johan ville modernisere det gamle og ineffektive afvandingsanlæg. Nu skulle det være slut med våde enge og sjapvand på markerne. Nu skulle der dyrkes korn, og det skulle ske med støtte fra staten, så Carl-Johan Bernstorff gik sammen med Hedeselskabet om at udforme det helt store projekt.

I tidsskriftet »Dansk Hjemstavn« fra 1958 beklagede Carl-Johan Bernstorff sig ikke bare over godsets elendige økonomi siden inddæmningen i 1870'erne, han gav også sit eget bud på fremtiden:

»Det er naturligt, at man lige fra barnsben har spekuleret på at få disse store arealer udnyttet på en mere produktiv måde. De

storm ville kunne forvolde af ulykker, så længe den svækkede dæmning ikke var blevet forstærket. Allerede 16. august meddelte Landbrugsministeriet godsejeren, at han kunne regne med 55 procent af beløbet som direk-

Som et særsyn i sin tid nedlagde Agnes Louise Bernstorff-Gyldensteen (1892-1975) i sit liv flere dyr og fugle end de fleste. Hun var født på Frijsenborg, og hendes far grev Mogens Krag-Juel-Vind-Frijs oplærte hende så grundigt i Dianas tempel, at allerede som 18-årig nedlagde Agnes Louise sin første elefant. Også hendes mand Erik Bernstorff-Gyldensteen (1883-1968) var begejstret for jagtlivet. Her poserer parret med hver sin kronhjort på Frijsenborg i 1916. Foto: Privateje.

Store planer for vejddæmning til Æbelø, men den sunde økonomiske fornuft sejrede

Fagbladet Ingeniør og Samfund bragte 18. december 1940 denne kortfattede notits:

»Æbelø, der for alle, som kender den, står som indbegrebet af idyl, er i øjeblikket centrum for store planer. Der er tale om at gøre den landfast med Fyn. Monberg & Thorsen har taget spørgsmålet op og har udarbejdet et projekt, der afviger en del fra de tidligere.

Der regnes med en vejbane på 7-8 meter bredde og en 50 meter lang bro. Projektet menes at kunne gennemføres for 280.000 kr.»

Lov nr. 599 om statsstøtte til landvinding var blevet vedtaget af Rigsdagen 14. november 1940, og dens generøse tilbud om helt op til 66 procent statsstøtte havde sat gang i innovationen hos lodsejere, ingeniørfirmaer og – ikke mindst – Hedeselskabet. På den anden side var 280.000 kr. rigtig mange penge, i 2013-værdi ville beløbet modsvare 6,3 mio. kr.

Allerede 7. februar 1941 var der indkaldt til møde med et lodsejerudvalg i Jersore Forsamlingshus om »et forslag om en inddæmning indenfor øerne Ejlinge, Æbelholm og Dræet«. Ingeniør Erik Steenstrup fra Hedeselskabet sad for bordenden sammen med to medlemmer af Statens Landvindingsudvalg og godsforvalteren fra Gyldensteen.

Lodsejerudvalget, der havde bestilt forslaget fra Hedeselskabet, understregede straks, at det ikke kun var inddæmningen af 320 hektar, man interesserede sig for, men også muligheden for at få en fast vejforbindelse til øerne.

Det blev oplyst, at der var fem beboere på Dræet, to på Ejlinge og et »halvt hundrede« på Æbelø, mens Æbeløholm var ubeboet. Og nok så vigtigt – fiskerne havde meldt ud, at de intet ville indvende mod projektet.

Imidlertid kunne og ville Statens Landvindingsudvalg ikke give støtte til et vejprojekt, så man gjorde det klart, inden mødet var slut, at man på forhånd kunne sige, at »det vil være en nødvendighed, at en meget væsentlig

Eghjorten hører til de absolutte ikoner blandt naturvenner. Ikke kun fordi den ser så aparte ud, men nok så meget som symbol på en rig biodiversitet. Kan eghjorten trives som her på Øland i Sverige, så trives hele naturen omkring den. Fotos: Kathrine Jul Hammer, 2011.

del af anlægssummen henføres til vejforbindelsen og betales fra anden side».

Mere blev det aldrig til.

Et halvt århundrede senere blev Æbelø solgt af godsejer Erik W. Grevenkop-Castenskiöld, der var kendt som en kontroversiel personlighed med et politisk blakket ry fra besættelsestiden.

Godsejeren, der også ejede Vest Stadil Fjord og andre ejendomme, bl.a. Store Frederikslund på Sjælland, var kommet i alvorlig økonomisk forlegenhed og solgte derfor ud af herlighederne. Køberen af Æbelø var Aage V. Jensens Fonde.

»I 1995 blev Æbelø givet tilbage til naturen. Til en flora og fauna i balance med jordens lerholdige muld og på øens egne livsbetingelser. Før var Æbelø præget af intensiv jagt. Visse år blev mere end 20.000 fasaner sat ud. Hundredevis af dådyr, sneisevis af mufloner – det korsikanske bjergfår – og et anseeligt antal krondyr gnavede de unge træer ned.

Således forsvandt den oprindelige bestand af kristtorn fra øen ved en kombination af nedfrysning i hårde vintre og efterfølgende nedbidning af de mange dyr. Al olden af eg og bøg blev tilsvarende ædt af de udsatte fasaner og grænder samt kloddyrene.»

Sådan motiverede den nye ejer af Æbelø, Æbelø Holm, Dræet samt dele af Ejlinge erhvervelsen i 1995 af de 275 hektar. Siden da er der fjernet kilometervis af vildthejn for at give dyrene mulighed for at færdes frit. Gamle driftsbygninger er revet ned. Grøfter er sløjfet og 30 hektar nåletræer fældet. Kun bevoksninger af skovfyr bevares. Dette nåletræ hører naturligt hjemme i Danmark.

Æbelø byder på et rigt liv af insekter, og Danmarks største bille, eghjorten, fandtes på Æbelø som det sidste sted i landet i begyndelsen af 1950'erne. Siden fredningen i 2001 henligger den langt overvejende del af skoven på Æbelø som urørt skov, hvor faldne træer får lov at ligge og dermed fungerer som levested for en lang række arter af svampe og smådyr, der ellers har trange kår i rationelt drevne skove.

store oversvømmelser, med deraf følgende solidere og mere betryggende diger, men også dermed følgende betydelig større økonomisk belastning pr. tønde land, har selvfølgelig yderligere intensiveret tanken om en bedre udnyttelse.

Det, der satte gang i de nu færdigbehandlede planer om en afvanding og yderligere opdyrkning, var faktisk den omstændighed, at blandt andet Hedeselskabet begyndte at anvende en dybgående

jordbehandling med en kolossal stor plov, som trukket af to stk. 80 HK bæltetraktorer var i stand til at pløje et areal til en dybde af ca. en meter.

Carl-Johan Bernstorff var sig sit ansvar bevidst som »ejer af et gods«, men følte utvivlsomt også en tvivlende økonomisk nødvendighed af at øge produktionen på sin jord. Han afsluttede sin artikel i »Dansk Hjemstavn« med denne spådom:

»I løbet af nogle år vil det inddæmmede areal forhåbentlig stå med bølgende kornmarker og være et bevis for, at der ved effektiv indsats kan skabes værdier såvel privat- som nationaløkonomisk.»

Sådan kom det til at gå. Hedeselskabets projektplaner blev ført ud i livet i 1959-62. I august 1959 gav Landbrugsministeriet grønt lys for grevens ansøgning om et tilskud på 60 procent af den million kr. (13,1 mio.

I årene efter Karen Blixens hjemkomst fra Kenya genoptog hun ungdomsforbindelsen med Agnes Louise Bernstorff på Gyldensteen. Agnes Louise var Karen Blixens halvkusine, og Blixen besøgte Gyldensteen ved flere lejligheder. Novellen *Sorgagre* skrev hun under et ophold her, og den indgik i novellesamlingen *Vintereventyr*, der udkom i 1942. For Blixen var Gyldensteen et fristed, som hun selv beskrev med disse ord: »Hvor er det dejligt at føle saa meget RUM omkring sig – de store marker og skove – og saa også folk, som har forbindelse med fortiden og med fjerne lande og sprog«. Billedet er fra en stor fest i 1953 i anledning af Erik Bernstorff's 70 års fødselsdag. Han sidder til venstre for Blixen (med hat). Agnes Louise sidder til højre. Foto: Bogense Lokalhistoriske Arkiv.

kr. i 2013-værdi), som Hedeselskabets projektoverslag lød på.

Nu blev der bygget nye pumpestationer med elektrisk drift, og møllerne blev sat ud af spillet. Kanalerne blev

uddybet, sidekanalerne (grøblerenderne) rørlagt og store dele af engene dybdepløjet med Hedeselskabets egen Bovlundplov eller med en specialplov fra et hollandsk selskab. 420 hektar

strandenge blev kultiveret over de følgende tre år.

Da regnskabet kunne afsluttes i 1966, var udgifterne løbet op i 1.119.263 kr. (10,4 mio. kr. i 2013-værdi). Takket være den dramatiske inflation i det årti var projektet dog blevet betydeligt billigere end forudset.

Efter det store projekt henlå Ore Strands 187 hektar stadig som strandenge i den østlige ende, men også her blev der taget fat. I 1964-65 afvandede godset ca. 95 hektar, så der kun var ca. 92 hektar tilbage af den oprindelige natur. Angiveligt var det den gamle greve, der levede frem til 1968, der havde udtalt, at »fjordens herlighed bør bevares«. Ore Strand blev udlagt som et privat vildtreservat, i daglig tale kaldet »Reservatet«, hvilket dog ikke forhindrede, at man fortsat drev andejagt fra skjul på engene.

En jagtglad familie

I bogen »Jagtkonger« fra 1995 indtager slægten Bernstorff-Gyldensteen en fremtrædende plads som »en af landets stolteste jagtfamilier« gennem flere generationer og ikke kun på mandesiden.

Agnes Louise Bernstorff-Gyldensteen (1892-1975) nedlagde flere dyr

Mosehornuglen er en af de mere usædvanlige fugle, man ser med lidt held på Gyldensteens Inddæmmede Strand. Det er ikke nogen ynglefugl, men i træktiderne og om vinteren har man chancen, når de nordiske ugler kommer herved for at overvintre. Da den jager om dagen ude over engene, er der gode muligheder for at få øje på den. Foto: Keld Skytte Petersen (flyvende), Natalino Fenech (stående).

Trods den store bekymring for kulturarven i skikkelse af det gamle afvandingsanlæg, som fik Kulturarvsstyrelsen til at nedlægge veto mod projektet i 2012, så har hverken styrelsen eller Kulturmiljørådet på Fyn set sig i stand til at sikre pumpemøllen på Langø mod forfald. Stegø-møllen er derimod bevaret i fin stand takket være en privat ejers entusiastiske interesse.

og fugle end de fleste. Hun var født på Frijsenborg, og hendes far grev Mogens Krag-Juel-Vind-Frijs oplærte hende så grundigt som jæger, at allerede som 18-årig nedlagde Agnes Louise sin første elefant på en jagtsafari til Ceylon.

Den største af alle familiens jægere var dog Carl-Johan Bernstorff-Gyldensteen (1917-1999). Om ham hedder det i jagtbogen: »Der bliver næppe født en jæger igen, der vil nå samme niveau«.

Udover et indblik i denne specielle lidenskab, som karakteriserede datidens herskab på Gyldensteen, giver de enorme jagtudbytter et godt fingerpeg om den righoldige natur, der fandtes i det nordfynske område.

Det inddæmmede landskab lå hen som åbne afgræssede strandenge helt frem til 1950'erne. Brede afvandingsgrøfter skar gennem engene, hvor der var gravet grøblerender for hver syv meter. Ved Stegø og Lindholm var der altid områder med åbent vand, og periodevis kunne store dele af engene også stå under vand. I bunden af grøblerenderne stod der altid vand. Hundreder af kreaturer sørgede for at holde det vidstrakte landskab åbent og afgræsset.

Jagten på bekkasiner demonstre-

rer med stor tydelighed rigdommen i dette kulturlandskab. I 1922 var Gyldensteens årsudbytte 205 bekkasiner, i 1930 blev der på en enkelt dag nedlagt 52, og året efter var »fænomenalt godt« med i alt 451 bekkasiner. Det år gjorde man sig den ulejlighed at sortere byttet efter arter, og optællingen afslørede hele ni tredækkere og 37 enkeltbekkasiner i forhold til de resterende 405 dobbeltbekkasiner. Så sent som i 1962 kunne der stadig nedlægges bekkasiner i bundter på

f.eks. 93 dobbeltbekkasiner af fire jægere på en enkelt dag.

Krikanden måtte også holde for på Gyldensteen, og her var Agnes Louise Bernstorff-Gyldensteen i forreste række med 29 krikænder nedlagt på en enkelt morgenjagt. 1943 var et særskilt godt år, hvor man gennem tre uger havde flere dage med 39, 49 og den bedste med 60 nedlagte. I 1949 blev der nedlagte 73 på en dag, en rekord der først blev overgået i 1957 med 119 krikænder i løbet af nogle få morgentimer.

Agerhønen var den foretrukne hønssefugl på Gyldensteen i forhold til fasanen, der normalt er den store jagtfugl på godserne. Allerede i 1840'erne kunne man opvise dagsudbytter på over hundrede agerhøns, og efter Anden Verdenskrig blev Gyldensteen et af de få steder i landet, hvor udsætning af agerhøns blev en absolut succes. Ifølge »Jagtkonger« var det inddæmmede areal ideelt, som »et mægtigt område, hvor den sandede jord og de lange, levende hegn udgjorde det perfekte domicil for hønsene«.

En af de større jagtdage faldt i 1980, hvor et jagtselskab skød 216 agerhøns på trods af, at det regnede. I 1985 havde man en dag med 247 og ugen efter yderligere 220. Den største dag i godsets historie faldt i 1986, hvor der blev nedlagt 250 høns.

Disse jagter blev dirigeret af Carl-Johan Bernstorff-Gyldensteen, der af

Billedet er taget 2. maj 2011 fra syd mod nord henover godset med hovedbygningen forrest, dernæst følger avlsbygningerne en anelse til højre i billedet, og ude i havet ses Æbelø Holm og Æbelø. Foto: Viggo Lind, 2011.

Møllen på Stegø er særdeles velbevaret, men den er privat og uden adgang. Den har ikke været aktiv som pumpemølle siden 1961. Det er denne mølle, ingeniør Carstensen leverede en arbejdstegning til i 1872. Foto: Viggo Lind, 2. maj 2011.

mange jægere blev betegnet som en af landets tre dygtigste skytter. Ikke for ingenting havde han stået i lære hos sin mor og far, Agnes Louise og Erik.

Carl-Johan Bernstorff-Gyldensteen blev ikke kun den største men også den sidste jæger på den vidstrakte ejendom. Ti år efter hans død blev der blæst »jagt forbi« over Gyldensteens Inddæmmede Strand.

Havet sletter alle spor

Bølgende kornmarker kom til at erstatte strandene på Gyldensteen, men løg blev den store succes, da sønnen Frants (f. 1954) tog over i 1984.

Frants Bernstorff ville meget nyt med godset. Udover landets største produktion af spiseløg lagde han også planer om både svinefabrik og golfbane, imens han fandt tid til at passe hvervet som konservativ borgmester i Bogense i årene 1990-1998. Svinefabrikken blev aldrig til noget, men det gjorde golfbanen. Til gengæld blev den aldrig den succes, som Frants Bernstorff havde satset betydelige investeringer på. Den gik konkurs.

Det blev dog Frants Bernstorff, der til sidst skaffede Gyldensteen Gods den helt store økonomiske gevinst, men næppe på en måde som hans forfædre ville have bifaldet.

Fra begyndelsen af 1980'erne voksede overskudsproduktionen af land-

brugsvarer i EF til politisk uacceptable højder, takket være det generøse støttesystem. Bjergene af korn, smør og mælkepulver skabte den politiske baggrund for at sætte fokus på en ændret anvendelse af landbrugets dårligste jordtyper.

Herhjemme fremlagde Miljøministeriet i 1987 den såkaldte marginaljordsredegørelse, som rummede vurderinger af de »tekniske, økonomiske, miljømæssige og juridiske aspekter« ved at genskabe tørlagte søer og fjorde i Danmark. Gyldensteen Inddæmmede Strand var blandt de 36 særligt udvalgte lokaliteter.

På dæmningen mellem Lindholm og Langø stod det lille pumpehus, som rummede hjertet i hele afvandsingsanlægget fra 1961. Foto: Viggo Lind, 2. maj 2011.

Redegørelsen gennemgik muligheden for at genskabe det oprindelige marine miljø, og man stødte ikke på væsentlige forhindringer. Tværtimod mente man sammenfattende, at »området må forventes at få meget stor (national) betydning for mange planter og dyr«.

Mere kom der dog ikke ud af det, men ideen var født. Knap 25 år senere blev den realiseret.

Det skete, da Aage V. Jensen Naturfond i 2011 erhvervede hele det 616 hektar store inddæmmede område med »Reservatet« og de tidligere øer Lindholm og Langø. Formålet var at gennemføre både en marin og en ferskvandsbaseret naturgenopretning, der kunne sikre og forbedre et af Fyns vigtigste naturområder, samtidig med at offentligheden vil få adgang til at opleve den nye natur. Det indgår også i projektet, at man vil undersøge konsekvenserne af de klimabetingede stigninger i havets vandspejl for naturområder samt foretage studier af biodiversiteten i det tidligere inddæmmede havområde såvel som udenfor.

Projektet gik ud på at fjerne dæmningerne mellem Langø, Lindholm og Store Stegø, så havet i 2014 igen indtager et 214 hektar stort område syd for Lindholm i form af et lavvandet fjordområde omgivet af smalle strandenge og rørskov. I stedet for de gamle dæmninger skal der opføres nye tilbagetrukne diger, som fortsat

Hele det gamle 1871-anlæg med kanaler og grøblerender for hver syv meter træder stadig tydeligt frem på Orestrand omkring »Reservatet«. Til Kulturarvsstyrelsens tilfredshed vil der ikke blive ændret ved dette. Foto: Viggo Lind, 28. juni 2010.

vil beskytte Bogenby og landevejen mod oversvømmelser.

Den østlige del af Gyldensteens Inddæmning kommer til at fremstå som et fersk sø- og rørskovsområde på 144 hektar. »Reservatet« ved Ore

Strand opretholdes som en mosaik af afgræssede enge, sumpe og søer med en lidt højere vandstand end i dag. Ved anlæg af nye stier, formidlings- og udsigtspladser vil der fremover blive gode muligheder for at besøge

og iagttage områdets naturværdier og få et indblik i dets kulturarv med hele inddæmningshistorien.

I 12. time kom der dog en alvorlig indsigelse mod hele projektet. Dagen før indsigelsesfristens udløb nedlagde Naturstyrelsen veto mod det nødvendige tillæg til kommuneplanen, som Nordfyns Kommune havde udfærdiget. Styrelsens veto skyldtes et notat fra Kulturarvsstyrelsen, der ønskede en række ændringer i det færdige projekt. Det fremgik dog ikke af notatet, hvad det juridiske grundlag skulle være for at stoppe projektet eller hvilke konkrete dele af projektet, der skulle kunne begrunde det usædvanlige skridt.

Udover at forsinke projektet fik styrelsens veto dog ingen betydning. Reelt havde styrelsen ikke haft tid eller kapacitet til at sætte sig ordentligt ind i sagen, endsige tage en mundtlig drøftelse med naturfonden. Et enkelt møde løste op for situationen og styrelsen annullerede sit veto.

Mere besværlig og tidskrævende

På billedet her fra 10. juni 2013 ligger Gyldensteens Inddæmmede Strand stadig som landbrugsområde, men der er igangsat jordarbejder som forberedelse til det storstilede marine naturgenopretningsprojekt. Det er Stegø mølle, der lyser op på billedet. Foto: Viggo Lind.

Disse to projektkort viser situationen før og efter foråret 2014, hvor dæmningerne mod havet blev delvis fjernet. Lindholm genopstod som ø, og mod øst skabtes en ferskvandssø ved hjælp af den nord-sydgående vejdamning over til Lange.

Godsejer Frants Bernstorff-Gyldensteen blev formand for Hedeselskabet i 2007, da godsejer Peter Skak-Olufsen (1942-2013) trådte tilbage. Skak-Olufsen solgte i 2010 den tørlagte Filsø ved Varde til naturgenopretning, og samme år solgte Frants Bernstorff-Gyldensteens Inddæmmede Strand. Foto: Hedeselskabet.

keringspladser og stier. I løbet af 2013 opførtes 3,5 kilometer nye beskyttelsesdiger mod Bogense Østereng og mod landevejen. Samtidig forberedtes den nye østlige ferskvandssø med fugleøer og en hævet vej til Langø.

Endelig fjernes i foråret 2014 en del af de gamle dæmninger, hvorefter havet igen vil fylde fjorden.

KILDER

Bernstorff Gyldensteen, C.J.: Historisk beretning om Gyldensteen's inddæmning. Dansk Hjemstavn, nr. 18, 1958.

Bobé, Louis et al. (red.): Danske Herregaarde ved 1920. Bind I-III. København 1922-1923.

Carstensen, R.: Inddæmningen af Forstranden ud for Grevskaftet Gyldensteen. Månedsskrift for tekniske Meddelelser. Udgivet af Industriforeningen i København. 1872.

Christensen, Bent: Jagtkonger. Forlaget Montrose 1995.

Forfatterens besøg på lokaliteten, 2. september 2004 og 22. marts 2012 (foto).

Hedeselskabets Tidsskrift: Om arbejdet på Gyldensteen Gods. Nr. 12, 89. årg. 25. sept. 1968.

Johansen, Kurt Due: Blisgåsen på Gyldensteen truet. Dansk Ornitologisk Forening, Fynsafld. 1994.

Petersen, Palle E.: Tilbage til naturen – Gyldensteens inddæmninger fra 1871, der 140 år efter genskabes som vådområder. Årsskrift for nordfynsk lokal- og kulturhistorie, Sletten 2011.

Skotte Møller, H.U. (red.): Retablering af tørlagte søer og fjorde i Danmark. Miljøministeriets projektundersøgelser 1986. Samlerapport nr. VII – Appendix. Skov- og Naturstyrelsen 1987.

Statens Landvindingsudvalg, j.nr. 99, 1566 og 1964. Rigsarkivet.

www.suhrsuhr.dk/137756106

men uden betydning blev den protest som KulturmiljørådFyn pludselig sendte til Natur- og Miljøklagenævnet i juli 2012. Man gjorde konkret gældende, at »emnet kulturhistorie ikke er tilstrækkeligt belyst«.

I december 2012 afviste Natur- og Miljøklagenævnet hele klagen. Nævnet fandt, at Nordfyns Kommune i sin VVM-redegørelse havde forholdt sig korrekt og fyldestgørende til de kulturhistoriske forhold, og man fandt intet grundlag for at tilsidesætte den faglige vurdering, som var foretaget.

Arbejdet med at naturgenoprette Gyldensteen Strand gik i gang i efteråret 2012, hvor der blev gravet nye vandhuller og anlagt enge samt par-

Mindestenen over de fire generationer af Bernstorff-slægten, der prægede den nordfynske kystlinje på dramatisk vis, står ved vejen mellem den nye havlagune og ferskvandssøen.

Fuglelivet i dag

Med tilladelse fra Dansk Ornitologisk Forening bringes her et uddrag af DOF-basen, der rummer et meget stort antal fugleobservationer fra alle betydningsfulde fuglelokaliteter i landet. Ønskes der en detaljeret og aktuel status for fuglelivet i Gyldensteens Enge, så brug dette link: www.dofbasen.dk.

Herunder ses en oversigt over de 179 fuglearter, som er registreret fra **Gyldensteens Enge (Ore-strand)**, pr. 8. februar 2014. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Rødstrubet Lom	(2/2)	Toppet Skallesluger	(120/602)	Sortklire	(36/83)	Rødstjert	(7/12)
Lille Lappedykker	(75/146)	Stor Skallesluger	(5/16)	Rødben	(295/1997)	Bynkefugl	(10/53)
Toppet Lappedykker	(2/3)	Rød Glente	(5/10)	Hvidklire	(188/1179)	Stenpikker	(20/128)
Gråstrubet Lappedykker	(11/25)	Havørn	(65/74)	Svaleklire	(41/64)	Ringdrossel	(2/3)
Sorthalset Lappedykker	(3/5)	Rørhøg	(181/262)	Tinksmed	(12/23)	Solsort	(14/83)
Skarv	(64/183)	Blå Kærhøg	(125/137)	Mudderklire	(69/330)	Sjagger	(28/3133)
Silkehejre	(4/5)	Duehøg	(19/19)	Sorthovedet Måge	(1/2)	Sangdrossel	(19/69)
Sølvhejre	(1/1)	Spurvehøg	(38/39)	Dværgmåge	(1/1)	Vindrossel	(7/27)
Fiskehejre	(453/3800)	Musvåge	(276/532)	Hættemåge	(152/19350)	Misteldrossel	(13/30)
Skestork	(7/7)	Fjeldvåge	(87/90)	Stormmåge	(94/2879)	Græshoppesanger	(5/6)
Knopsvane	(200/1466)	Kongeørn	(1/1)	Sildemåge	(5/7)	Sivsanger	(1/1)
Sortsvane	(1/2)	Fiskeørn	(4/4)	Sølvmåge	(60/1565)	Kærsanger	(29/85)
Pibesvane	(1/4)	Tårnfalk	(223/279)	Svartbag	(53/93)	Rørsanger	(47/244)
Sangsvane	(138/11806)	Vandrefalk	(64/65)	Splitterne	(7/28)	Gulbug	(14/22)
Sædgås	(25/101)	Agerhøne	(23/128)	Havterne	(28/134)	Gærdesanger	(18/31)
Kortnæbbet Gås	(17/81)	Vagtel	(2/2)	Dværgterne	(4/7)	Tornsanger	(43/211)
Blisgås	(320/20316)	Fasan	(9/39)	Sortterne	(1/3)	Havesanger	(5/5)
Grågås	(914/285916)	Vandrikse	(23/25)	Huldue	(42/56)	Munk	(6/22)
Indisk Gås	(3/7)	Grønbenet Rørhøne	(11/14)	Ringdue	(49/3732)	Skovsanger	(1/1)
Snegås	(6/6)	Blishøne	(245/8266)	Gøg	(45/63)	Gransanger	(19/67)
Canadagås	(63/1324)	Trane	(8/51)	Natugle	(1/1)	Løvsanger	(6/14)
Bramgås	(208/17995)	Strandskade	(300/6151)	Mosehornugle	(9/12)	Fuglekonge	(3/4)
Knortegås	(11/41)	Klyde	(285/5070)	Mursejler	(2/2)	Skægmejse	(8/44)
Nilgås	(2/2)	Lille Præstekrave	(1/1)	Isfugl	(51/57)	Halemejse	(11/71)
Rustand	(3/4)	Stor Præstekrave	(49/309)	Vendehals	(2/2)	Sumpmejse	(5/7)
Gravand	(335/6326)	Hjejle	(266/129338)	Stor Flagspætte	(21/24)	Topmejse	(3/3)
Pibeand	(300/16924)	Strandhjejle	(50/241)	Sanglærke	(80/815)	Sortmejse	(1/2)
Knarand	(34/87)	Vibe	(628/77200)	Digesvale	(9/80)	Blåmejse	(18/92)
Krikand	(312/12796)	Islandsk Ryle	(13/106)	Landsvale	(63/975)	Musvit	(14/48)
Gråand	(391/16261)	Dværgryle	(7/23)	Bysvale	(7/69)	Spætmejse	(5/6)
Spidsand	(80/561)	Temmincksryle	(1/2)	Skovpiber	(4/4)	Træløber	(5/7)
Atlingand	(15/33)	Krumnæbbet Ryle	(24/201)	Engpiber	(63/618)	Korttået Træløber	(15/20)
Skeand	(156/838)	Almindelig Ryle	(113/5221)	Skærpiber	(2/13)	Pirol	(2/2)
Taffeland	(69/1084)	Brushane	(50/168)	Gul Vipstjert	(17/175)	Rødrygget Tornskade	(8/9)
Troldand	(213/2248)	Enkeltbekkasin	(2/7)	Hvid Vipstjert	(32/137)	Stor Tornskade	(3/3)
Bjergand	(15/244)	Dobbeltbekkasin	(143/1350)	Silkehale	(2/32)	Skovskade	(11/13)
Ederfugl	(86/2401)	Stor Kobbersneppe	(9/15)	Gærdesmutte	(20/42)	Husskade	(11/19)
Sortand	(1/1)	Lille Kobbersneppe	(58/1255)	Jernspurv	(2/2)	Allike	(63/1334)
Hvinand	(122/1088)	Småspove	(11/17)	Rødhals	(8/14)	Råge	(5/91)
Lille Skallesluger	(5/5)	Storspove	(175/4647)	Nattergal	(6/6)	Sortkrage	(24/25)

Gråkrage	(65/872)
Ravn	(116/240)
Stær	(193/16471)
Gråspurv	(1/15)
Skovspurv	(2/31)

Bogfinke	(21/132)
Kvækerfinke	(5/9)
Grønirisk	(11/229)
Stillits	(27/528)
Grønsiken	(6/309)

Tornirisk	(21/125)
Bjergirisk	(7/294)
Stor Gråsisken	(1/10)
Lille Korsnæb	(4/39)
Dompap	(4/6)

Snespurv	(4/33)
Gulspurv	(37/393)
Rørspurv	(79/305)
Bomlærke	(6/84)

Herunder ses en oversigt over de 14 andre dyr (end fugle), som er registreret fra **Gyldenstens Enge (Orestrand)**, pr. 8. februar 2014. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Grønåret Kålsommerfugl	(1/4)
Aurora	(3/14)
Dagpåfugleøje	(4/51)
Tidselsommerfugl	(2/3)

Nældens Takvinge	(2/3)
Okkergul Randøje	(1/5)
Lille Ildfugl	(1/1)
Almindelig Blåfugl	(3/14)

Hare	(8/24)
Ræv	(9/9)
Lækat	(3/3)

Brud	(1/1)
Dådyr	(5/45)
Rådyr	(20/100)

Plantelivet i Gyldenstens Inddæmmede Strand

TBU 29/4: Gyldenstens Inddæmmede Strand (incl Østereng og Langø Enge)

Inddæmningen af Gyldenstens Inddæmmede Strand (»Gyldenstens Enge«) er foretaget omkring 1870. Digerne støtter sig til de tidligere øer Lille Stegø, Store Stegø, Lindholm og Langø. Indtil ca. 1960 var en stor del af området endnu ikke opdyrket, men henlå som kvæggræssede enge; i årene efter 1960 er det meste af området imidlertid blevet inddraget under kultur.

Ved fyldgravene bag digerne mellem Langø og Lindholm og mellem Lindholm og Store Stegø findes strandengs- og strandrørsumpvegetation med arter

som tagrør, strandkogleaks, harrilgræs, strandasters, sandkryb, strandrehage, kveller, strandgåsefod, krybhvene, spydblade, mælde, hjortetrøst, strandannelgræs, kødet og vingefrøet hindeknæ, høj stenklover, gåsepotentil, fliget vejbred, alm. røllike, engrapgræs, draphavre, rød svingel, alm. hønsetarm, vild gulerod, strandvejbred, sylt- og udspilet star, strandmalurt, markrødtop, ager- og kærsvine-mælk, gul fladbælg, smalbladet kællingetand, rosenkatost, kvan (i store bestande mellem Store Stegø og Lindholm), agermynte, lådden dueurt, smalbladet mærke og vandskræppe. På enge ved Gyldensten er tidligere fundet strandstenkløver, baltisk

og engensian, enskælet sumpstrå, strandkarse og den meget sjældne lægestokrose (før 1864); flere af disse arter må antages at være forsvundet, efter at engene nu stort set alle er opdyrkede.

Lindholm er beplantet med nåletræ (sitkagran og noget østrigsk fyr) og forskellige løvfældende træer og buske.

Fra strandenge og -overdrev ved Bogense (om Bogense By, se lok. 29/60) foreligger fund af knudearve, rosenkatost, smalbladet kællingetand, tyk andemad og samel; det vides ikke, om disse arter er fundet øst for Bogense (dvs. i vestenden af denne lokalitet) eller vest for byen.

TBU 29/5: Orestrand ved Jersore

På et strandoverdrev vest for Jersore er fundet hundesalat. Botaniske oplysninger foreligger i øvrigt ikke.

TBU 29/6: Langø ved Gyldensten

Botaniske oplysninger foreligger ikke.

TBU 29/7: Lindø ved Jersore

Herfra kendes den sjældne druegåsefod. Botaniske oplysninger foreligger i øvrigt ikke.

Kilder: se Gravesen 1979.